

Ar lietuvių kalbos dienos - suskaičiuotos?

Ramūnas Gerbutavičius
„Lietuvos rytas“
2008-11-04 07:40

Uoliausi kalbininkai jau kurį laiką skambina pavojaus varpais, kad lietuvių kalba keičiasi į blogąją pusę. Jie grūmoja dėl kiekvieno ne taip pavartoto žodžio. Tačiau kalbininkas Antanas Smetona tikina, kad kalbos modernėjimas – natūralus procesas.

48 metų A.Smetona, gavęs SMS žinutę be lietuviškų raidžių ar Vilniaus gatvėje išvydęs anglišką užrašą, nepuola iš pykčio trypti kojomis. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanas įsitikinęs, kad tai kaina, kurią mokame už globalizaciją.

Jūs, kaip lietuvių kalbos puoselėtojas, kokią diagnozę nustatytumėte dabartinei mūsų kalbai? – „Lietuvos rytas“ pasiteiravo A.Smetonos.

Dvejopą. Per pastaruosius 500 metų lietuvių kalba nėra buvusi geresnėje padėtyje nei dabar. Ji atsidūrė visose gyvenimo srityse. Tai – valdymas, kariuomenė, politika, švietimas, kasdienis bendravimas.

Sukurta ir teisinė bazė. Lietuvių kalba paskelbta valstybine.

Priimtas Valstybinės kalbos įstatymas. Šleivas kreivas, bet priimtas. Šiuo požiūriu lietuvių kalba yra atsidūrusi ypač palankiose raidos sąlygose.

Bet kiekviena lazda turi du galus. Jau ne vieną amžių baltai gyvena slavų ir germanų apsuptyje. Visi kontaktai su jais baigdavosi daugiau ar mažiau liūdnai. Baltų plotas traukėsi, mažėjo.

Kai tik Lietuvoje susikurdavo elitas, atsirasdavo žmonės, kurie pakeldavo galvas nuo žemės ir pažvelgdavo plačiau į pasaulį, jie anksčiau ar vėliau nutautėdavo, juos tauta prarasdavo. Lietuvių kalba išliko paprasto valstiečio gryčiose ir pirkiose.

Dabar atsidūrėme globaliame pasaulyje, kuriame, nepaisant susidariusių palankių sąlygų, vis dėlto turime prisiminti ir istorinę raidą.

Ar nenutiks taip, kaip nutiko mūsų bajorijai? Dabar mes kiekvienas – bajoras.

Mokomės užsienio kalbų, keliaujame, pamatome platesnį pasaulį. Šiuo požiūriu lietuvių tautai iškyla dar nebuvusi užduotis.

Atsivėrę pasauliui mes turime savyje surasti atsvaras, kurios padėtų neišnykti, neištirpti tiek kaimynų jūroje, tiek ir viso pasaulio baloje.

Kas galėtų padėti neištirpti?

Reikia nebijoti atvirumo. Pernelyg susirūpinę mūsų kalba ir tauta asmenys bando užtverti kelius. Jie siūlo užsiimti aktyvią gynybinę poziciją.

Tas lindimas į apkasus kelia didžiulį pavojų. Reikia duoti atkirtį visiems, kurie mano, kad koks nors „United Colors of Benetton“ ar „CocaCola“ mūsų gatvėse yra tragedija.

Juk tai – viena globalizacijos išraiškų, kaina, kurią mes mokame už globalizaciją. Tai yra neišvengiama.

Problema yra kita – kaip padaryti, kad šalia užsienietišκών užrašų atsidurtų ir lietuviškas žodis. To reikia uoliai ir kruopščiai siekti.

Užsiminėte apie Valstybinės kalbos įstatymą. Kodėl jis šleivas ir kreivas?

Nors mes tą įstatymą atseit turime, bet jis šiandien neveikia. Ir neveikia dėl objektyvių priežasčių.

Jis priimtas pačioje Nepriklausomybės pradžioje, kai buvo visiškai kitos gyvenimo sąlygos – kai mes nebuvo NATO šalis, kai nepriklausėme Europos Sąjungai, kai Lietuvoje nebuvo tiek užsieniečių, kai nebuvo firmų, darbo santykių, buhalterijų, susijusių su visu pasauliu.

Šiandien visa tai jau yra. Ir mes negalime arba tai uždrausti, arba apsimesti, kad to nėra. Visa tai reikia reguliuoti, tvarkyti, nustatyti kryptis.

Ar archajiška lietuvių kalba yra pajėgi keistis, modernėti?

Taip, lietuvių kalba yra archajiška, ji – valstiečio kalba. Kita vertus, lietuvių kalba jau yra šiek tiek sukurta filosofijos. Ja pamažu prabyla kompiuteriai, telefonai.

Kalba privalo modernėti. Bet ar mes tam pasiruošę?

Ar mes pasirenę savo gražiąsias leksines ar gramatines formas vienaip ar kitaip keisti ir adaptuoti?

Kad ir tas neveikiamasis dalyvis (valgomieji ledai, rašomoji mašinėlė). Problema yra ta, kad šiandien didelė tautos dalis nebesuvokia arba suvokia primityviai šio neveikiamojo dalyvio prasmę. Daugelis mano, kad valgomieji ledai gali būti, o valgomas šaukštas – jau nebe, nes jis nevalgomas.

Mūsų mąstymas yra pakitęs. Galbūt ir dėl svetimų kalbų įtakos. Taigi klausimas, ar mes užsispirsime ir pradėsime imti baudas už tokį neveikiamosios formos vartojimo nesuvokimą, ar žiūrėsime nuosaikiai – kaip į neišvengiamą kalbos kitimą.

Tarkim, šiandienėje bendrinėje kalboje jau nėra dviskaitos. Nors dar prieš karą ant monetų buvo užrašyta „Du litu“. Tačiau dėl to šiandien jau niekas nesuka galvos ir nekelia tragedijų.

Taigi svarbu, kaip mes žiūrėsime į lietuvių kalbos kitimą.

Kalba turi kisti, modernėti, prisitaikyti prie gyvenimo. Negalima sudaryti tokių sąlygų, kad vieną ar kitą kalbinę problemą būtų paprasčiau spręsti, tarkim, anglų kalba.

Visi tie pamoralizavimai, paskatinimai kalbėti taisyklingai yra nieko verti, palyginti su tuo, kad žmogus staiga pajunta, jog jam spręsti kalbines problemas lengviau ne gimtąja, o anglų kalba. Tai yra tragedija.

Kuo mes, kalbininkai, žmones labiau varžysime ir bausime, jiems priekaištausime ir įvarinėsime kompleksus, tuo pagarbiau jie žiūrės į lietuvių kalbą, bet nuo jos šalinsis.

Kaip vertinate apokaliptines kalbininkų prognozes, kad mažų kalbų gyvavimo metai yra suskaičiuoti?

Tos prognozės nėra apokaliptinės. Pasaulyje turime kelis tūkstančius kalbų. Kas savaitę ar mėnesį iš tiesų numiršta po kalbą.

Tai baisus procesas. Tarkim, Sovietų Sąjungoje kokiais 1930 metais buvo 140 kalbų, o 1970-aisiais – tik 70. Likusios mirė. Žmonijai kalbos mirtis – didžiulis neįkainojamas praradimas. Mirė kalba – mirė ištisas žmogaus sukurtas pasaulis.

Tačiau lietuvių kalba nėra tokia maža. Kodėl mes pratę lygintis su anglų, ispanų ar rusų kalbomis?

Lietuviai, kaip ir latviai, estai ar norvegai, yra vidutinio dydžio bendruomenė, laimingai egzistuojanti ne vieną šimtmetį.

Jeigu mes tampame ne savo kaimo ar miestelio, bet pasaulio piliečiais, jeigu norime atostogauti Maljorkoje, dirbti Londone, o tėvus lankyti Pliumpiškėse, neišvengiamai atsiduriame keliakalbiame pasaulyje, pradedame vartoti daugiau užsienio kalbų.

Būkime biedni, bet teisingi – mūsų gimtoji kalba yra įrankis, kuriuo žmogus tiksliausiai gali išreikšti savo mintis.

Jokia svetima kalba neįmanoma išreikšti minčių taip, kaip gimtąja kalba.

Reikia būti principingiems. Reikia nepamiršti istorijos. Baltai nyksta ir traukiasi. Gal gana? Gal sustokime ir bent turėkime tai, ką turime?

Kartą parašęs kelis elektroninius laiškus sėdau rašyti normalaus teksto ir pastebėjau, kad ir jį rašau be „š“ ir „ž“ raidžių. Kokią įtaką kalbos vartosenai daro tokie išradimai kaip mobilusis telefonas ar kompiuteris?

Paprattimas – antras prigimimas. Kita vertus, norvegai turi, rodos, šešis rašto variantus. Tad tą elektroninių laiškų raštą galime vertinti kaip vieną rašto variantų.

Vienoje aplinkoje vartojame vieną, kitoje – kitą variantą. Jei nesupainiojame aplinkų, viskas gerai.

Tas pat ir dėl šnekamosios kalbos. Tarkim, studentas auditorijoje ir tarp draugų kalba visai kitaip.

Žinoma, raštas, kaip kultūros vertybė, kaip daug amžių kurtas dalykas, yra saugotinas. Mes neturėtume jį žiūrėti lengvabūdiškai.

Bet jaunimas šiandien gyvena kitokiame pasaulyje. Ar jį reikia už tai smerkti?

Gal geriau pasirūpinkime, kad tie telefonai neleistų rašyti žinučių be lietuviškų raidžių. Gal geriau pasirūpinkime auklėjimu taip, kad jauniems žmonėms būtų gėda rašyti be lietuviškų raidžių.

Yra visokių jaunų žmonių. Yra ir nuskriaustų žmonių, negražiai tariant, mulkių.

Bet yra ir protingų, išsilavinusių, žinančių savo vietą pasaulyje, suvokiančių, kad jie yra to pasaulio dalis, nebijančių to pasaulio, bet kartu ir puoselėjančių, saugančių savo būtį, tapatybę, lietuviybę.

Kokia didžiausia grėsmė lietuvių kalbai?

Ateityje siūlyčiau jį vieno ar kito žodžio vartojimą ar nevartojimą nežiūrėti kaip jį grėsmę. Didžiausia grėsmė vis dėlto yra savivokos praradimas.

Didžiausia grėsmė ateina iš mokyklos, kuri rūpinasi išugdyti vartotoją – žmogų, kuriam būtų patogų gyventi jį supančioje nesvarbu kokioje aplinkoje, bet ne žmogų, kuris suvoktų, kas yra lietuvis, Lietuva, Lietuvos pilietis.